

Ludányi Zsófia – Jánk István – Domonkosi Ágnes (szerk.):

**A nyelv perspektívája az oktatásban**

Válogatás a PeLiKon2018 oktatásnyelvészeti konferencia előadásaiból

Eger, Líceum Kiadó, 2020. 526 lap

PETHŐ JÓZSEF<sup>2</sup>

Bevezetesként, mielőtt a kötet egyes tanulmányairól szólnék, mivel egy viszonylag új, többek számára még nem vagy csak kevésbé ismert kutatócsoport kezdeményezéséről van szó, szükséges röviden szólni a konferenciát és a kötetet megszervező PeLi Oktatásnyelvészeti Kutatócsoportról, illetve mert maga az oktatásnyelvészet is lényegében új tudományterületnek tekinthető, erről a diszciplináról is.

Az Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszékén 2009-ben létrejött, kezdetben elsősorban tankönyvkutatással, tankönyvelemzésekkel foglalkozó nyelvészeti kutatócsoport 2017-ben vette fel a PeLi Oktatásnyelvészeti Kutatócsoport nevet. Az elnevezés mozaikszava a *pedagógia* és a *lingvisztika* szavak kezdő szótagjait tartalmazza, egyben utal a finn *pele* 'játék' jelentésű szóra is. 2021 szeptemberétől a PeLi a Magyar Nyelvészeti Tanszékről leválva, megújult formában, szélesebb körben, kar- és kampuszközi kutatócsoportként folytatja tevékenységét.

Az oktatásnyelvészetet (educational linguistics) a kötet szerkesztői az alkalmazott nyelvészet meghatározó részterületeként értelmezik, amelynek vizsgálati körébe tartozik minden olyan oktatási és pedagógiai kérdés, amelynek megoldásában, feltárásában a nyelvtudomány eredményei és módszerei hasznosulhatnak. Ennek alapján számos kutatási területet sorolnak ide: a nyelvelsajátítás neurobiológiája, a nyelvtanulás pszicholingvisztikája, a nyelvi ideológiák oktatásban való érvényesülése, a nyelvek helyzete az oktatáspolitikában, a többnyelvű oktatási helyzetek, a vernakulárisok szerepe az oktatásban, a nyelvi identitás és a nyelvi nevelés összefüggései, a nyelvtanulás és nyelvtanítás különböző lehetőségei és problémái, az osztálytermi diskurzusok és interakciók tanulmányozása, az írás-olvasás tanításának kérdései, a nyelvi szocializáció sajátosságainak kutatása. Vagyis az oktatásnyelvészet tereimáához tartozhat bármely olyan alkalmazott nyelvészeti kérdésfelvetés, amelynek kiindulópontja, célja, hasznosulása az oktatással, a pedagógiával kapcsolatos.

A kötetben szereplő egyes dolgozatokra térve: Az első fejezetben az oktatásnyelvészet aktuális elméleti kérdéseiről és dilemmáiról olvashatunk, különböző elméleti háttérű, részben éppen e sokrétűség miatt is tanulságos megközelítésekben. E rész

---

<sup>2</sup> DR. HABIL. PETHŐ JÓZSEF  
főiskolai tanár  
Miskolci Egyetem BTK  
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet  
jozsef.petho@uni-miskolc.hu

nyitó tanulmányában – *Átadás vagy közös értelemképzés. Két kommunikációs modell az iskolában és a kultúrában* – Tolcsvai Nagy Gábor a kommunikációnak a hazai iskolarendszerben nyíltan, a magyar kultúrában pedig inkább rejtve uralkodó statikus felfogását veti össze a funkcionális nyelvészeti, dinamikus felfogással. Paolo Driussi *Funkcionális megközelítés a nyelvtanításban* című áttekintésében gyakorlati megfigyelések által inspirálva arra keres választ, hogy a nyelvtanítás során a diákokat mire és hogyan kell tanítani, figyelembe véve azt, hogy a mai korszerű nyelvészeti modellek új perspektívába helyezik a nyelvreírás és nyelvtanítást. Sebők Szilárd *Perspektívák különbözősége a nyelvreírásban* című dolgozata négy olyan perspektívát tárgyal, amely befolyásolja a nyelvreírás módját, azaz a nyelvészek metanyelvét: a beszélőét, a kutatóét, a szerzőét és a terminusokét. Farkas Judit, Alberti Gábor és Szabó Veronika *Dilemmák az anyanyelvi nevelésben az igei, igenévi és főnévi szerkezetek tanítása kapcsán* című munkájukban az igei, igenévi és főnévi szerkezetek generatív modellezése és az oktatásban érvényesülő hagyományos elemzése közötti ellentmondásra hívják fel a figyelmet.

A kompetenciafejlesztés anyanyelvi órán megvalósítható feladatait, lehetőségeit tárgyaló második fejezet Markó Alexandra, Csapó Tamás Gábor, Deme Andrea, Bartók Márton és Grácsi Tekla Etelka *A magánhangzók lingvális képzési jegyeinek tanítása az artikulációs tapasztalat, a kutatási eredmények és az elméleti kategóriák tükrében* című tanulmányával indul. Lingvális képzési jegyen a szerzők a következő magánhangzó-tulajdonságokat értik: az állkapocsnyitás szöge / a nyelvállás foka, valamint a nyelv vízszintes helyzete / előlség. A dolgozat fő konklúziója szerint meg kellene fontolni, hogy a nyelvi funkciók, és ne az artikuláció felől közelítsük meg a magánhangzókat a közoktatásban, mivel a nyelvhasználati tapasztalat sokkal hozzáférhetőbb és egyértelműbb, mint az artikulációs. Zs. Sejtés Györgyi *Bottom-up / top-down? / Bottom-up és top-down! Az olvasás-szövegértés pszicholingvisztikai megközelítése, lehetséges hatásai a fejlesztésre* című tanulmányában arra törekszik, hogy bemutassa azokat a pszicholingvisztikai megközelítéseket – szeriális-transzformációs, automatikus információfeldolgozó, tranzakciós-pszicholingvisztikai, interaktív –, amelyek rendszerben láttatják az olvasás-szövegértés adat- és koncepcióvezérelt, illetve interaktív modelljeit, kiemelve azokat az elemeket, amelyek hatással lehetnek a fejlesztési folyamatra. Kázmér Klára szövegértési kutatása részeredményeit mutatja be a komáromi gimnázium első és negyedikes diákjai szövegértési eredményein keresztül (*Írott szövegek megértése komáromi magyar gimnazisták körében*). Takács Judit és Raácz Judit *Névtan és drámapedagógia: hogyan tanítsunk névtani ismereteket?* című dolgozata előbb elméleti megközelítésben összegzi, miként segítik a drámapedagógia módszerei a tulajdonnevekkel kapcsolatos ismeretek átadását az anyanyelvórán, ezután az órák menetébe könnyen beilleszthető gyakorlatokat, illetve egy foglalkozástervet is tartalmaz. *A digitális közegben történő kommunikációs kompetenciafejlesztés hatékonyságát* vizsgálja Farkas Anett, abból a napjainkra jellemző fontos tényből kiindulva, hogy az egyre inkább virtuálissá váló tanulási környezet új kihívásokat, megoldandó kérdéseket, problémákat állít az oktatástervező szakemberek és a pedagógusok elé.

A harmadik fejezet témája a szociolingvisztikai és stilisztikai szemlélet megjelenése (vagy épp annak hiánya) az anyanyelvi nevelésben. Az első dolgozat szerzője, Jánk István 2017 és 2018 között végzett nagymintás kutatásában négy ország (Magyarország, Szlovákia, Románia, Ukrajna) 502 leendő és gyakorló magyar szakos pedagógusát vizsgálta abból a szempontból, hogy mennyire érhető tetten mérési és értékelési gyakorlatukban a nyelvi alapú diszkrimináció és a nyelvi előítéletesség. Az e kutatáson alapuló, *Magyarországi és határon túli magyartanárok és tanítók nyelvi ideológiái* című tanulmányának fő tárgya az egyes ideológiák pedagógiai értékelésben való megjelenése, illetve szerepe. Molnár Mária tanulmányában – „*Ne beszéljünk suksük, sukszük nyelven...!*” *Tiltás és következtetlenség 21. századi anyanyelvi nevelésünk oktatási gyakorlatában* – tankönyvi szövegrészeket és feladatok alapján olyan nyelv- és normaszemléletbeli problémákat, következtetlenségeket tárgyal, amelyek véleménye szerint megakadályozzák a valós nyelvhasználat tanítását, ezután pedig javaslatokat fogalmaz meg anyanyelvi nevelésünk nyelv- és normaszemléletének megváltoztatására. Simon Gábor *Egy sajátos Menón-paradoxon az anyanyelvoktatásban, avagy a stilisztika mint figyelmi tréning* címmel arról értekezik, hogy milyen jellegű az a stílusra vonatkozó tudásunk, melyet a mindennapokban működtetünk, hogyan lehet ezt a tudástípust egy általános elméleti modellel jellemezni, és milyen szemlélettel, fogásokkal élhet egy olyan anyanyelv-pedagógia, amely a tanulók stílusra vonatkozó tudására kíván építeni a stilisztika oktatásában. Sólyom Réka *Egyetemisták nyelvészeti ismereteinek megjelenése a neologizmusok témakörében* címmel egyetemi hallgatók nyelvészeti vonatkozású megjegyzéseit, reflexióit elemzi napjaink neologizmushasználatával kapcsolatban, kitérve arra is, hogy a hallgatók hogyan látják a neologizmusoknak az oktatásban való megjelenését, tárgyalását. Szikszainé Nagy Irma *Az összehasonlító stíloselemzés* című dolgozatában Kosztolányi Dezső *Ha negyvenéves elmúltál* és Tóth Krisztina *Delta* című versét veti össze, a konkrét szövegvizsgálat mellett jól hasznosítható módszertani útmutatót is adva. Csontos Nóra tanulmánya, *Az idézés működése az egyetemi tankönyvekben* a kognitív szemantika és a pragmatika mint szemléletmód együttes érvényesítésével az egyetemi tankönyvekbe ágyazódó idézéseket vizsgálja abból a célból, hogy szemléltesse, a idézés miként valósulhat meg e diskurzustípusban, és mindezzel együtt rámutasson arra, mikor, mire és miként alkalmazható. Ezentúl arra is rá kíván világítani, hogy az idézés megismert sémáját a szövegalkotó miként használhatja ki, az idézés aktusának előhívása során mely összetevők előtérbe állítását használhatja fel abból a célból, hogy saját diskurzusát, illetve annak egy részletét megalapozottá, lehorgonyozottá tegye. Lőrincz Gábor tanulmánya – *A nyelvi tévhitek megjelenése különböző tankönyvvariánsokban* – szlovákiai magyar nyelvtankönyvekben vizsgálja a nyelvi tévhitek, nyelvi ideológiák megjelenését, de kitér a romániai, kárpátaljai és a magyarországi anyanyelvtankönyvek vonatkozó anyagrészeire is. Lőrincz Julianna *A szlovákiai magyar anyanyelvtankönyvek, oktatási segédletek vizsgálati szempontjai. Tankönyvkutatás a komáromi Selye János Egyetem Variológiai Kutatócsoportjában* című tanulmánya a címben foglalt témát széles kontextusban, a hazai tankönyvkutatás történetéről és a tudományos igényű tankönyvkutatás

irányairól is szólva fejti ki. Ugyancsak a szlovákiai magyar tananyelvű anyanyelvtankönyveket elemzi Misad Katalin tanulmánya, *A nyelvváltozatok szemléltetése a szlovákiai magyar tananyelvű iskolák anyanyelvtankönyveiben*; konkrétan szólva azt vizsgálja, hogy milyen szemléleteket követve dolgozzák fel a szlovákiai magyar tananyelvű alap- és középiskolák számára készült anyanyelvtankönyvek a nyelvi változatosság kérdését, különös tekintettel a tanulók anyanyelvének területi és kontaktus-változataira. Nagy L. János a *Bóbita varázskönyve* című „tankönyvi kísérletet” mutatja be, a kötet keletkezését, a versek ritmikai felépítésének változatait és az illusztrációk szerepét tárgyalva.

A könyv ötödik egysége a pedagógiai kommunikáció különböző aspektusait jeleníti meg. Hámori Ágnes dolgozata – „*Mi lehet az oka ennek, mit gondoltok?*” *A metakognitív nyelvhasználat elemzése az osztálytermi diskurzusban* – a kognitív pragmatika és az osztálytermi diskurzuselemzés módszereivel a nyelvhasználat metakognitív dimenzióját, a gondolkodással, a tananyag megértésével, feldolgozásával, értékelésével és a tanulás- és tudásszervezéssel kapcsolatos nyelvi kifejezéseket, így a minősítéseket, instrukciókat, kommentárokat vizsgálja. Laczkó Mária *A beszéd jellemzői spontán társalgásban és tanórai megnyilatkozásokban* című tanulmányában középiskolások spontán beszédét és szóbeli feleleteit hasonlítja össze szegmentális és szupraszegmentális elemzésekkel. Ludányi Zsófia és Domonkosi Ágnes írása, *A tanár- és a diákszerep megalkotása a pedagógusképzés e-mailezési gyakorlatában*, egy, a hallgató-oktató viszony magyar nyelvű levelezési gyakorlatait feltáró vizsgálat eredményeire építve azokat a tipikus levélírói stratégiákat mutatja be, amelyek a hallgatói és oktatói identitások alakításához járulnak hozzá, azaz a szerzők a tanár-diák szerepeknek a levelezés diskurzusaiban kölcsönösen formálódó vonatkozásait vizsgálják. Vitányi Borbála *Játékossággal a Z generáció anyanyelvi műveltségéért* címmel szakiskolai tanulók játékos anyanyelvi neveléséhez ad praktikus javaslatokat.

A hatodik fejezet tanulmányai a szakmai és szaknyelvi kommunikáció köré szerveződnek. Eklics Kata és Koppán Ágnes *Az orvosi kommunikációs készségek fejlesztésének hatékony módja: szimulációs betegkikérdezés* címmel a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Karán működtetett, az orvostanhallgatók szakmai kommunikációs készségeit fejlesztő szimulációs képzést mutat be, a módszer, a gyakorlatok menete mellett a szükséges szakmai kompetenciákat is részletezve. H. Tomesz Tímea egy olyan vizsgálatot foglal össze – *Sportnyelven mondva. A szaknyelvismeret és szaknyelv-elsajátítás jellemzői a sportoktatásban* –, amelynek elméleti keretét egyrészt a nyelvtudomány, másrészt a sportpedagógia adja, célja pedig a sportoló gyermekek sportágukra vonatkozó szaknyelvi ismereteinek, szakmai szókincsük változásának feltérképezése. Ugyancsak a sporthoz kapcsolódik Györffy Alexandra tanulmánya, *A nyelvi humor szerepe a sport oktatásában*, amelyben a szerző a következő kérdésekre keres választ: alkalmazható-e, és amennyiben igen, akkor milyen formában a nyelvhasználathoz kötődő humor a sportoktatásban, továbbá a verbális humor alkalmazhatóságát tekintve mutatkoznak-e különbségek az iskolai és iskolán kívüli oktatási folyamatban. Sturcz Zoltán *Szakmai anyanyelv, szakképzés a közoktatásban, nyelvpedagógiai összefüggések* című dolgozata több releváns szempontot alkalmazva közelíti meg a szaknyelv, illetve a szaknyelvtanítás

témáját, így egyebek mellett kitér a szakmai tanárképzés területeire és anyanyelvi, szaknyelvi feladataira, a szakmai anyanyelv oktatására a szakoktatásban, a szakképzésben, a „problematisztikus szókincsre”, a nyelvpedagógiai jó gyakorlatokra és a pedagógiai megoldási javaslatokra. Rási Szilvia tanulmánya, *A cím és a kulcsfogalom a tudományos szövegalkotásban betöltött szerepe* egy olyan kísérlet tanulságait mutatja be, amelynek során absztraktokhoz egyetemi oktatóknak és hallgatóknak kellett címet és kulcsszavakat rendelni; a szerző az absztraktok címének nyelvi megalkotottságát, sajátosságait vizsgálja, és azt mutatja be, hogy milyen technikák érvényesülnek a kulcsfogalmak és azok mennyiségi korlátjainak meghatározása során, illetve hogy ezek hogyan függenek össze az e területen való oktatói és hallgatói jártassággal, rutinnal és tapasztalattal. Nemes Magdolna és Jenei Tamás *A szaknyelvoktatás kihívásai és lehetőségei a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógia Karán* címmel a karon folyó szaknyelvoktatás aktuális helyzetét, a felmerülő nehézségeket és lehetőségeket, valamint a szaknyelvoktatás távlatait tárgyalja.

A hetedik fejezet témája a nyelvtanulás és a nyelvtanítás. E rész első dolgozatában – *Nyelvtanári motivációs stratégiák gyakorisági használata a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei régió néhány középiskolájában* – Bajzát Tünde ismerteti azt az empirikus kutatását, melyben angol és német nyelvet tanító tanárok különböző motivációs makro- és mikrostratégiáinak gyakoriságát vizsgálta 16 középiskolában, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében. Bari Diána Éva *Visszajelzések a nyelvórán a nyelvmenedzsment-elmélet megközelítésén* című tanulmánya első részében a nyelvmenedzsment-elmélet bemutatását követően az elmélet hibajavításra vonatkozó szemléletét tárgyalja, kitér a nyelvi normát meghatározó normaautoritásra, normaszuverenítésre, a második egységben pedig egy empirikus kutatást mutat be, egy vizsgaközpont felülvizsgálati folyamatából kiválasztott példákön szemléltetve a nyelvi szuverenitás és normaautoritás közti alkufolyamatokat. Hukné Kiss Szilvia és Koltányiné Vadász Viktória *Projekttekkel a munka világa felé. Projektmódszer bevezetése a német üzleti idegen nyelv oktatásában* címmel egy, a Budapesti Gazdasági Egyetem Külkereskedelmi Karának Német Tanszéki Osztályán 2016-ban indult tananyagfejlesztésről és az ehhez kapcsolódó kutatásról számol be. A tanulmány felvázolja a hallgatói motivációra vonatkozó kérdőív tapasztalatait, valamint részletesen bemutatja az egyik tananyagban szereplő projekt, a *Banken mal anders/Bankolj más-képp* felépítését, és az ahhoz kapcsolódó kérdőíves felmérés eredményét. Huszthy Alma *Tanári beszéd a középiskolai olaszórán: általánosítható sajátosságok és egyéni stratégiák* című dolgozatában 8 középiskolában, 11 tanórán készített hangfelvételek és az olasztanárokkal készített strukturált interjúk alapján tárgyalja a nem anyanyelvi olasztanárok spontán iskolai nyelvhasználatát.

Az utolsó tematikus egység – *Többnyelvű környezet, többnyelvű háttér a nyelvtanításban* – tanulmányai annak a ténynek a nyelvpedagógiai következményeivel foglalkoznak, hogy az oktatásban egyre több olyan helyzet jön létre, amelyben eltérő nyelvi háttérű, két- vagy többnyelvű tanulók vannak jelen. Schmidt Ildikó *Az alfabetizálás szerepe a magyar nyelvtudás kialakulásában* című írásában alfabetizáláson a magyar nyelv hangzó- és betűrendszerének tanítását és az írás-olvasás műveltség-

gének a fejlesztését érti; a literációs készségek e területeinek a fejlesztéséhez kapcsolódó elméleti keret felvázolása után tárgyalja az alfabetizálás menetét, majd az első magyar alfabetizáló tananyagra hivatkozva bemutatja a fejlesztés módszertani lehetőségeit, majd pedig az alfabetizálás célcsoportjába tartozó egy- és kétnyelvű helyzetben lévő gyermekek magyar nyelvhez való viszonyát. Márki Herta *A többnyelvűség támogatása az idegennyelv-órákon az egynyelvű magyar oktatási rendszerben* című tanulmánya migráns tanulók nyelvi fejlődésével, valamint nyelvfejllesztésükkel mint új tanári feladattal foglalkozik, elméleti szinten és személyes tapasztalatok alapján is. Simon Szabolcs *Az anyanyelv, az államnyelv és az idegen nyelvek tanulása kétnyelvű környezetben* című dolgozatának témája a nyelvoktatási, -tanulási és ezzel összefüggésben nyelvtervezési folyamatok vizsgálata többnyelvű környezetben. Ehhez az alapot egy kérdőíves felmérés szolgáltatta, amely a rimaszombati Tompa Mihály Református Gimnáziumban folyó nyelvi képzés helyzetére irányult, különös tekintettel a magyar nyelv és irodalom, szlovák nyelv és szlovák irodalom és az angol és a német tantárgyakra. N. Császi Ildikó: *Terápiás gyakorlatok. Nyelvi kompetenciafejlesztés a Maribori Egyetem kétnyelvű hallgatóinak körében* címmel azt mutatja be, hogy az egyetemen magyar nyelvi lektorként végzett munkája során hogyan használta fel az HBO magyar gyártású *Terápia* sorozatát a nyelvi készségfejlesztésben.

A fentiekben a rendkívül gazdag tartalmú és a hazai oktatásnyelvészet további kibontakozása, fejlődése szempontjából is jelentős kötetnek csak igen tömör, szinte vázlatos ismertetésére volt lehetőség, így a mérleg megvonása, az összegző értékelés sem lehet részletekbe menő. Mindazonáltal a recenzens meggyőződéssel állíthatja, hogy számos továbbgondolásra érdemes elméleti meglátást, kutatási eredményt és a gyakorlatban is jól alkalmazható módszert foglal magában, kínál fel mind a nyelvészet, mind az elméleti és gyakorlati pedagógia számára az ismertetett munka. Biztató ebben a vonatkozásban az is, hogy a PeLi Kutatócsoport aktívan folytatja munkáját, ideértve a konferenciaszervezést is, remélhetjük tehát a folytatást, azt, hogy újabb, hasonlóan magas színvonalú oktatásnyelvészeti gyűjteményeket vehetünk a jövőben is kézbe.